

Fågellif på Järle torfströmosse.

Af Adrian Gjöbel.

Omfattande en areal af närmare 500 tunnland låg denna vid Nora-Ervallabanan belägna högmosse, slät och vid, nästan oberörd af all kultur ända till år 1889, då en torfströfabrik grundades på dess ofantliga tillgång af hvitmossa.

Ett par riskojor för orrskytte, höst och vår, voro de enda åbyggnaderna på det öppna fältet.

Våghalsiga hjortronplockare voro för öfrigt de enda mänskliga varelser, som trampade de sviktande gungflyn, där storspofven i stället trufdes utmärkt. Med höga, klara drillar upplifvade dessa fåglar tidigt om våren hela nejden däromkring, ty utflykter företogs emellanåt till de öfversvämnade maderna vid Järleån — och när de så följdes åt, två eller tre i taget, jagande hvarandra med lekande vacker flykt, togo de sig mycket väl ut i glinmande vårsol.

Om sommaren äro spofvarna mera tystlåtna, såvida de ej oroas, ty i så fall äro de mycket bullersamma. Den starka stämman, som då påminner om måsfåglarnas läte och hvar med de varna ungarna, höres vida omkring.

Med kråkorna föra de ständigt kif — allt af fruktan för afkomman — och med den långa krokiga näbben förstå de nog att inge respekt.

Vid regnig väderlek besöka dessa stora vadarefåglar, liksom gräsänderna, gärna diken och grafvar på angränsande åkerfält, och falla de ännu icke »flygga» ungarna då ett lätt byte för räfven.

Liksom tofsvipan ströfvar äfven storspofven länge och i många år ut till de odlade mader och ängar, som förr utgjorde dessa båda fågelarters käraste tillhåll. Det ligger vemod öfver detta deras uppträdande på lokaler, som numera så litet passa dem! Vipan häckar här ej mer, till saknad för dem, som funno nöje i att betrakta denna lifliga flyktkonstnär.

På samma sätt har det gått med de små snäppor, som höllo till i mossens gungflyn omkring de talrika små gölarna. Alla vattensamlingar, äfven flera meter djupa, fylldes snart af från sidorna frampressad dy, så snart torftäkt några år pågått i de kilometerlånga grafvar, som öfvertvåra mossen.

Brockfåglar och bekasiner rymde äfven fältet, när kupor af till torkning upplagd torf började komma deras hemvist för när. Alla dessa mindre vadarefåglar förekommo aldrig i större antal och gjorde sig föga bemärkta.

Af gräsänder häcka ännu ett eller annat par midt ibland torfstyckena, där de söka skydd för kråkor. De långa, nu efter 15 års bearbetning ganska breda torfgrafvarna börja grönska på nytt, och i dessa tufvor af trindgräs och ljung m. m. söka både änder och ett fåtal storspofvar sin föda under de år, som ej äro alltför regnfattiga.

Orren håller ännu till i vissa buskbevuxta laggar, helst på mossens östra sida, som genom intilliggande ängars odling »satt sig» så, att den stupar tämligen brant ned mot åkermarken.

Bland fåglar, som i stället invandrat på mossen, äro sädesärlor, grå flugsnappare och stenskvätta de vanligaste. De hålla gärna till och bygga bo bland torra torfven i de hundratalaador, som i mossens längdriktning bilda liksom breda, flera kilometer långa rader eller gator, men blifva där alltför ofta oroade af den obevekliga människan, som här — för industriens och torftäktens skull — ingriper och förstör allt hvad idyll heter.

Den enda som ännu så länge finner sig väl till rätta är kråkan, som här nedan får sitt eget kapitel. Räfven har numera lätt att oroa allt hvad djurlif heter på mossen, som är fast och hård sedan den sjunkit så, att dess yta är konkav i

stället för konvex, såsom den var i början. Liksom haren begagnar han ofta en järnvägstrumma — som numera hänger högt i luften, men som under flera år i början utgjorde mossens bästa utlopp — till väg på ströftåg från angränsande skogsmarker.

Kråkorna på Järlemossen uppföra sig på ett sätt, som förtjänar att särskildt omtalas. I fjorton år ha de snattat helt försiktigt eller nöjt sig med rester af torfströarbetarnes måltider, men nu, det femtonde året, äro de herrar på täppan och hafva lagt bort skyggheten, samt anfälla matsäckskorgar och knyten hvar de finnas. På ett ögonblick taga de hål på flätverk och duktyg och göra rent hus där innanför. Mången arbetare har på så sätt förlorat hela sin middagsmåltid. Varnad af skadan lade en yngling sin rock öfver korgen, men kråkan kröp inunder och tog ändå hvad hon ville! Andra arbetare lade kläder öfver en kopparkruka; kråkorna kommo strax och seglade några slag rundt, men började sedan draga undan allt, som hindrade dem; dock blefvo de synbarligen snopna och skyndade snart till tacksammare arbetstillfällen.

I lador inställda matsäckar äro ej skyddade, om ej nedlagda i torfven, så att de ej synas. Männens närhet bryr fåglarna sig ej om, såvida de icke direkt förföljas, eller motas med rop och skri. Under den tid kråkorna hade ungar i sina bon, syntes de gamla fåglarna ofta komma seglande i luften med stora smörgåsar, smöraskar och dylikt i näbben — till förlustelse för de åskådare, som ej själfva blifvit brandskattade, men till så mycket större harm för de andra, som blefvo utan middagsmat och som ej haft en tanke på att föda upp kråkungar. Ingen har tid att ägna sig åt kråkskytte, och det veta fåglarna mycket väl, ty i grannsocknarna, t. ex. Kil och Axberg, där en del ungdom i landtmannagårdarna roar sig med kråkjakt, alltsedan landstinget utfäste skottpremier för kråkor, äro fåglarna nu så skygga, att de fly blott man gläntar på en dörr, långt innan skytten hinner ut.

Hela våren igenom hafva kråkorna en stor förströelse däruti att de nästan dagligen måste samlas för att gråla på ufven, som håller till i Kilsbergen, uppåt Hålahult. Så snart en

enda kråka fått syn på denna sin ärkefiende, lockar hon ofelbart inom kort till sig alla andra sina likar i hela nejden, och där kunna de hålla på i timtal och skrika och flaxa och väsnas, utan att våga röra en fjäder på den stora, hatade ovännens, som tycks taga smädelsen kallt.

Nu är hösten kommen — och kråkorna fly.

Hvarje ovädersdag i oktober bebådas i förväg af att luften blir full af mot söder sträckande svartfågel, som ger sig af från den snö och den kyla, som nordanvinden medfört till deras sommarhem. På landet med dess öppna synvidder är detta en god barometer! Ännu finnas liksom i forna dar tecken att tyda af fåglarnas flykt, men vi se dock saken litet annorlunda — i detta som i mycket annat.

Öppna vidder erbjuda emellertid naturvännen ofta tillfällen, som gärna begagnas, till nytta och nöje. Så ock Järlemossen, där till och med arbetaren talar om den trefnad han finner af behaglig luft, som aldrig känns tryckande eller het, och af ett jämförelsevis lätt ackordsarbete, där han kan komma och gå hvilken tid på dygnet han själf vill.

Flyttfåglarnas skaror äro här lätt synliga.

Tranorna komma i långa fylken, men blifva på en gång liksom oroliga och kretsa omkring, som vore de osäkra om rätta kosan. Iakttagaren finner dock, att de under kretsandet, ledda af någon gammelfar, höja sig alltmera, för att slutligen när de kommit upp i för dem gynnsamma luftlager med passande vindförhållanden tvärt intaga rätta kursen och upphöra med det ideliga kacklandet, som gör dem så bemärkta af oss jordkrypare. Ofta befinnes, att detta luftlager ligger i jämnhöjd med de lätta strömoln, som där gå och som då till hälften dölja de stora fåglarna, hvilkas rad nu liksom svajar och svänger för en tydligen starkare vind än den här nere rådande. Därtill märker man, att denna vind, som tranorna söka, är sidovind eller half medvind, hvori de sedan med lugn fart fortsätta färden. Vildgåsen och svanen komma mycket senare på hösten, och deras stråt är oftare mera rak.

I gälljudd luft åstadkomma vissa stora fåglar, som flyga sent på aftnarna, genom vingarnas slag ett sus och ett brus,

som för en stund kan kännas alldeles öfverväldigande. Detta inträffar sannolikt endast och just då de flyga alldeles midt öfver iakttagaren. Händer således ej ofta, men tanken riktas därvid lätt till sägnen om »Odins jakt» m. m.!

Vackra sommaraftnar syntes flera år en hafsörn komma flygande från Hjälmaredsidan öfver mossen uppåt Norasjön, för att någon timme efteråt hålla samma väg tillbaka, men då helst på andra sidan Järleån. Stundom flög han högt i luften, d. v. s. några hundra meter uppe, men ibland seglade han lågt öfver träd och hustak, orsakande skräck och oro i alla hönsgårdar i närheten.

Vackra vårdagar, när nordanvinden brusat ut för en tid, passa alla flyttfåglar på att komma fram i gynnsamt väder, och då händer mycket däruppe i tysta rymden, som vi sällan märka; mångt drama utspelas obemärkt af människan. Pilgrimsfalken gör täta, raska ringar och under sig har han ett par kråkor, som af all makt sträfva att komma högre än han — allt under det de noga vakta sig att komma långt från hvarandras skyddande närhet. Så hålla de på länge, länge och bli kanske till slut nästan osynliga i den svindlande höjden. Vid ett annat tillfälle, är det en lärkfalk, som pröfvar sin kraft och förmåga på att fånga en tornsvala, som dock synes honom ställningen vuxen, ty slag i slag slår han ned och lika ofta kastar han sig åt sidan. Äfven dessa nå småningom höjden och därvid blir likheten dem emellan i vingställning och kroppsform så stor, att de ej kunna särskiljas annat än därpå, att falken har utseende af att vara dubbelt så stor som svalan.

En gnåstrande kall novembermorgon kommo två svanar flygande öfver mossen, sökande öppet vatten, som nu ej fanns längre där uppe i norden. På en gång börjar den ena svanen uppgifva klagande klangfulla toner och svänger samtidigt om i vida cirklar och i stor oro, sliten emellan begäret att följa maken mot söder eller att vända tillbaka igen. En praktfull syn var det emellertid att se den stora silfverglänsande fågeln med den svarta näbben och ben af samma markerade färg

sväfva fritt omkring i strålande solglans på lagom höjd att vara föremål för ett lätt beskådande!

Hvad var nu orsaken till detta fågelns beteende? Möjligen hade de gamla ensamman svanarna måst lämna en unge i sticket, fastfrusen i nattisen?! Hvem vet om ej moderskärleken drog svanen tillbaka, kanske döden till mötes? —

Detta är i korthet några få af de bilder, som en naturvän med stort intresse uppfångat, liksom i förbifarten, under vandringar och göromål på Järlemossen.